

14 мая 2014

Ж.Қ.Идрышева, Ж.Бекетан, М.Қ.Жакитова

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті Алматы, Қазақстан

XX ҒАСЫРДЫҢ СОҢҒЫ ОН ЖЫЛДЫҒЫНДАҒЫ ҚЫТАЙ МЕН РЕСЕЙ АРАСЫНДАҒЫ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ САЛАДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Қытай әлемдегі ең жылдам қарқынмен дамушы мемлекет болғанымен, энергетикалық ресурстарды тұтыну құрылымы дамушы елдермен салыстырғанда, әлдеқайда өзгереді. Төмендегі кестеден ҚХР-дағы мұнайға деген сұраныс пен жетіспеушіліктің ара қатынасын көруге болады.

1-кесте. Қытайдың мұнайды тұтынудағы дефициті (млн.т.)

Жыл	2000	2005	2010 (болжам)
Сұраныс	195	220	265
Дефицит	33	50	80

Дереккөз: Троякова Т. Г., «Экономическое развитие стран АТР», Справ. Аналит., Владивосток, 2005.

Жыл сайын энергетикалық ресурстарға деген сұраныстың өсуіне байланысты Қытай нарығына ресурстардың тұрақты жеткізушісіне айналуы көздеп отырған Ресейдің көрші держава үшін маңызы зор.

ҚХР мен РФ арасындағы энергетика саласындағы ынтымақтастық Ресей экономикасының жылдам қарқынмен дамуына мүмкіндік туғызып қана қоймай, сонымен қатар Қытайдың энергетикалық қауіпсіздік мәселесін реттеуге және США аймағындағы қауіпсіздік пен тұрақтылыққа қолайлы жағдай жасайды. Халқының саны бойынша ең көп және әлемдегі экономикасы ең жылдам қарқынмен дамушы мемлекет ретінде Қытай үшін мұнай қауіпсіздігі мәселесінің өзектілігі жылдан-жылға артуымен қоса, бұл мәселе елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын баяулататын ҚХР-дың стратегиялық қауіпсіздігінің жасырын қаупіне айналып отыр. Қытай экономикасының жылдам қарқынмен дамуымен бірге энергетикалық ресурстарға деген сұраныс та артуда, сондықтан энергетикалық өндіріс қарқынын басып озып, энергетикалық сұраныс жылдамдығы үздіксіз көтеріліп отыр. Қазіргі таңда Қытайдағы барланған мұнай қорының көлемі әлемдік қордың 1/10 ғана құрайды [1]. Даму және қайта құру мемлекеттік комитеті ғылыми-зерттеу энергетикалық институтының зерттеу нәтижелері бойынша, 2020 жылы Қытайдағы мұнайға деген сұраныс көлемі 450-610 млн. тоннаны құрамақ. Белгіленген уақытта мұнай өндірісінің ішкі көлемі шамамен 180 млн. тонна, ал импорт көлемі 270-430 млн. тонна болады деп

болжануда [2]. Күннен күнге өсіп келе жатқан мұнайға деген сұраныс қысқа мерзімді мәселе болып табылмайды, жеткілікті және тұрақты энергетикалық ресурстарға ие болу мүмкіндігі Қытайдың экономикалық дамуына әсер ететін маңызды факторға айналды. Қазіргі таңда ҚХР-дың энергетикалық стратегиясы маңызды өзгерістер мен шығынға ұшырауда, энергетикалық импорттың қаупі деңгейін азайту үшін энергетикалық ресурстар импортының моноқұрылымын өзгертуді жылдамдату қажет. Экономиканың одан әрмен өсуі үшін Қытай энергиямен қамтамасыз етудің қазіргі таңда бар барлық мүмкіндіктерін қолдануға мәжбүр: елде атом станцияларының құрылысы бағдарламасы жүзеге асырылуда, жел, күн және биоэнергетика дамуда. Алайда қазіргі заманғы экономикалық және технологиялық талаптар жағдайында тек мұнай, газ және көмір сынды дәстүрлі қайнар көздер ғана мемлекеттің жыл сайын өсіп отырған энергетикалық сұранысын қанағаттандыра алады.

Ресеймен ынтымақтастық Қытайдың жоғарыда аталған стратегиясын жүзеге асырудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Ресейдің Таяу Шығыстық аймағынан импортталатын энергетикалық ресурстар қысқа қашықтықтан тасымалданады және өзіндік құны арзан, сонымен қатар салыстырмалы түрде тұрақты болып келеді. Егер Ресей мен Қытай арасындағы мұнай-газ саласындағы ынтымақтастық толығымен жүзеге асса, онда Ресей ҚХР үшін мұнай мен газды ұзақ мерзімді және тұрақты жеткізушісінің біріне айналады.

Ресей Федерациясы мұнай және газдың көлемді қорына, оларды игерудің үлкен мүмкіндіктеріне ие және әлемдегі энергетикалық ресурстарды экспорттаушы және өндіруші негізгі мемлекет болып табылады. Ресейдегі барланған мұнай қоры әлемдік қордың 6,1% құрайды. 2006 жылы Ресейдегі мұнай өндірісінің көлемі шамамен әлемдік мұнайдың жалпы ішкі өнімінің 10% құрады, алайда оны тұтыну көлемі әлемдегі мұнайды тұтынудың жалпы көлемінің 4% ғана құрады [3]. Ресейдегі мұнайды қамдау бұрынғы сұраныстан асып түседі, яғни Ресей мұнай экспортының үлкен мүмкіндіктеріне ие. 2000 жылы бекітілген «Ресейдің 2020 жылға дейінгі энергетикалық стратегиясында» экономикалық қайта қамдау, энергетикалық дипломатия көмегімен ғаламдық мүддені қорғау, энергетикалық шығысқа жылжыған энергетикалық экспорт саясаты мәселелерін жағдай жасау маңыздылығының белгіленуі стратегияның негізгі мазмұны болып табылады. Стратегияда отын-энергетикалық кешеннің перспективті дамуының негізгі бағыттары болып төмендегілер көрсетілген:

- инновациялық және энерготімді даму жолына көшу;
- энергетикалық ресурстарды өндірудің көлемі мен құрылымын өзгерту;
- бәсекеге қабілетті нарықтық орта құру;
- әлемдік энергетикалық жүйеге интеграциялану [4].

«Ресейдің 2020 жылға дейінгі энергетикалық стратегиясында» ұсынылған бағыттар қазіргі таңда тәжірибеде жүзеге асуда, сонымен қатар

онда қарастырылған мемлекеттік энергетикалық саясаттың барлық механизмдері кірістірілген. Атап айтқанда, электр энергетикасы реформасы жүзеге асты, электр энергиясы нарығы және атом энергетикасы реформасы либерализациялануда және мұнай-газ кешенінде тиімді салықтық жағдайлар жасалды, мұнайды қайта өңдеуші және мұнай-химиялық өнеркәсіптердің дамуы ынтыландырылуда, энергетикалық компаниялардың қызметіндегі артық әкімшіліктік тосқауылдар жойылуда, энергетикалық ресурстардың биржалық саудасы дамып жатыр. Ресей энергетикасының дамуының негізі болып табылатын инфрақұрылымдық жобалар жүзеге асырылуда.

Алайда Стратегияда жоспарланған барлық бағыттар жүзеге асырылмағанымен, оның бірінші кезеңінің сапалы нәтижесі энергетикалық сектордың үдемелі тұрақты дамуы үшін өзіне келесідей мәселелерді қосатын базаның құрылғанын айтуға болады:

- біртұтас және сараланған нормативтік-құқықтық базаның жасалуы, бәсекеге қабілетті және сауданы ұйымдастырудың әділ принциптері бар энергетикалық нарықтардың құрылуы;
- отын-энергетикалық кешеннің ел экономикасындағы көшбасшылық рөлінен экономика мен халықтың отын-энергетикалық ресурстарға деген қажеттілігін қамтамасыз етудің тұрақты және тиімді жеткізушісінің қызметіне өтуі;

Осы Стратегияның жалғасы ретінде 2009 жылдың 13 қарашасында «Ресейдің 2030 жылға дейінгі энергетикалық даму стратегиясы» бекітілді [5]. Бұл Стратегияның негізгі мақсаты елдегі энергетикалық ресурстарға деген қажеттіліктер мен Ресейдің сыртқы экономикалық мүдделеріне сәйкес келетін, елдің әлеуметтік инновациялық дамуын қамтамасыз ететін инновациялық және тиімді энергетикалық сектор құру болып табылады.

Аталмыш мақсатқа қол жеткізу үшін Стратегия алдыға келесідей міндеттер қояды:

- отын-энергетикалық ресурстарды оларға деген ішкі және сыртқы сұраныстарды қанағаттандандыру үшін қайта өңдеу мен өндірудің тиімділігін көтеру;
- ел экономикасының энергетикалық секторын кең көлемде технологиялық жаңартудың негізінде жаңа энергетикалық инфрақұрылым құру және модернизациялау;
- энергетикалық салада қолайлы тұрақты институционалдық орта жасау;
- Энергия қорын жинауды белсендіру және құрылымын өзгерту есебінен Ресей экономикасы мен энергетикасының энергетикалық және экологиялық тиімділігін көтеру.
- Ресей энергетикасының әлемдік энергетикалық жүйеге одан әрі интеграциялануы [5].

Ресейдің энергетикалық ресурстарының үлкен бөлігі Сібір мен Қиыр Шығыста шоғырланған. Бұл аймақтардағы ресурстарды игерудің

маңызды жобаларын 4-қосымшадан көруге болады. Қытай-ресейлік энергетикалық ынтымақтастық екі елдің ортақ мүдделеріне сәйкес келеді және ол - өзара тиімді және өзара ұтымды ынтымақтастық. Қытай қытай-ресейлік энергетикалық ынтымақтастықты дамытуға үлкен үміт жүктеді және Ресейді «көпжақты энергетикалық қайнар көз» стратегиясын жүзеге асырудағы негізгі бағыттардың бірі ретінде қарастыруда. Ал Ресейге қатысты айтатын болсақ, мұнай және газ өнеркәсібі ұзақ уақыт бойы мемлекет экономикасының жетекші саласы және экспорттық валютаның негізгі түсімі болып табылады және елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында таптырмайтын рөлге ие. Мұнай шикізатын экспорттауды ұлғайту - Ресейдің энергетикалық өндірісін дамыту стратегиясының бірі. Алайда жыл сайынғы үлкен мөлшерде қытайлық мұнай импортының ресейлік мұнайдың салыстырмалы салмағы үлкен емес, бұған тасымалдау әдістері себепші болып отыр. Ресейдің Батыс Сібір және Таяу Шығыс аймақтарында мұнайды және табиғи газды тасымалдаудың тиімді жүйесі жоқ, яғни бұл кезеңде мұнай және газ құбырлары енді ғана салына бастады. Энергетикалық ынтымақтастық — екі мемлекет үшін де маңызы зор қытай-ресейлік қатынастардың маңызды мәселесі [6]. Қытай және Ресей кәсіпорындарының энергетикалық саладағы ынтымақтасығы жаңа кезеңге, яғни мұнай шикізатының қарапайым саудасынан Қытай, Ресей және басқа мемлекеттердің де мұнай кен орындарын ортақ зерттеуге өтті. Екіжақты энергетикалық ынтымақтастық үрдісі тұрғысынан ҚХР мен РФ қарапайым сауда қатынастарын ғана қолдамайды, екіжақты қатынастардың аясы үздіксіз кеңейуде, қарапайым саудадан өндірістік ынтымақтастық пен өзара инвестиция салу бағыты біртіндеп дамып жатыр.

1995 жылы Қытайдың өкілеттік делегациясы Шығыс Мұнай Компаниясына (ШМК) сапармен болғанда, Қытайда алғаш рет құбырдың құрылысы жөнінде идея талқыланған болатын. Ол кезде әңгіме, негізінен, Ресей территориясындағы мұнай өндіруге салынатын инвестициялар жөнінде болатын. Бірақ сол кездегі ШМК-дағы болған ұйымдасқан хаос қытайлықтарды үркітті. Бір жылдан кейін 1996 жылы «Транснефть» компаниясы Шығысқа құбыр желісі жолының жобасын дайындауға тырысты [98]. Бұл Ресей мен Қытай арасындағы ынтымақтастық жөніндегі үкіметаралық келісім шеңберінде жасалынды.

1998 жылдың соңында ресейлік «ЮКОС» мұнай компаниясы ҚХР ҚҰМК-мен бірге Қытайға мұнай және мұнай өнімдерін жеткізу жөніндегі келісімге қол қойды [7].

1999 жылы ақпанда қытайлық ҚҰМК, РФ «ЮКОС» және «Транснефть» арасында мұнай құбырының есебін дайындау жөнінде келісім жасалынды. Жобаға байланысты өткізу мүмкіндігі 30 млн. тоннаны құрайды. Ал жобаның бүкіл құны – 1,7 млрд.\$. Келісім Ресейден ҚХР-ға созылатын мұнай құбырын салу және 25 жыл көлемінде Қытайға 25-30 млн. тонна мұнай өнімдерін жеткізуді қарастырды [8].

1999 жылы желтоқсанда Ангарскіден Қытайға мұнай құбырының төсемі жөнінде меморандумға қол қойды. Жобаның құны 1,7 млрд.

долларға бағаланды, құбырдың өткізу мүмкіндігі – 25 жыл ішінде жылына 30 млн. тонна [1].

РФ «ЮКОС» 1999 жылдың соңына дейін Қытайға танкерлер арқылы 500 мың тонна мұнай және теміржол арқылы 1 млн. тонна мұнай өнімдерін жіберді. ҚХР ҚҰМК өз жағынан «ЮКОС-тың» мұнайды қайта өңдеу кәсіпорнына қытайлық компания басқаратын Ақтөбелік кен орнынан мұнай жеткізді. Алдын ала бағалау бойынша, 1999 жылы ҚХР ҚҰМК мен РФ «ЮКОС» арасындағы тауар айналым 150 млн. долларды құрады [98]. 2000 жылы құрамына РФ-ның энергетика министрі Александр Гаврин, табиғи ресурстар министрі Борис Яцкевич, атом энергиясының министрі Евгений Адамов, сонымен қоса жоғары қызметті «Транснефть» ААҚ-ның, «Газпром» ААҚ-ның, «ЮКОС» ААҚ-ның және өзге компаниялардың өкілдері кіретін ресейлік делегацияны басқарған Ресей премьер-министрі М. Касьяновтың сапары болды. Кездесуші жақтар ресейлік мұнайдың Қытайға жеткізілуі жобасының бөлшектерін және РФ ЮКОС-тың кен орындарынан Ангарск, Чита, Забайкальск, Дацин арқылы Томск облысына және Красноярскке өткізу мүмкіндігі 25-30 млн. тонна, ұзақтығы 1200-1300 км. болатын мұнай құбырының құрылысы мәселесін талқылады. Жобаның бағдарланған құны – 2 млрд. доллар. Сонымен қоса кездесу барысында Тяньвань АЭС-індегі жұмыстардың жобалары талқыланды [1].

2001 жылы Мәскеуде Ангарск—Дацин мұнай құбырының құрылысы бойынша техникалық-экономикалық негіздеудің жасалынуы жөніндегі келісімге қол қойылды [9]. Ресейлік тараптан – Энергетика министрлігі, «Транснефть» және «ЮКОС» өкілдері және қытайлық тараптан – ҚХР-дың Мемлекеттік Жоспары және ҚҰМК келісім-шартқа қол қойды. Келісім бойынша Ресей өзіне 25 жыл ішінде мұнайды жеткізіп тұру міндетін алды. 2005 пен 2010 жыл аралығында, бұл келісім бойынша, Ресей ҚХР-ға жылына 20 млн. тонна мұнай жеткізуге міндеттенді, ал 2010-2030 жылдар арасында – жылына 30 млн. тонна мұнай жеткізіп отыруға тиіс болды. «ЮКОС», «ЛУКОЙЛ», «Роснефть» және «Сибнефть» аталмыш уәдеге байланысты ұзақ мерзімді кепілдік берді. Қытайлық тарап өзінің территориясы бойымен өтетін мұнай құбырының бір бөлігінің құрылысын қаржыландыруға өз еркімен келісті, үкіметтік деңгейде 25 жылға алдын-ала сатып алуға кепілдік берді. Монғолияны айналып өту жолы түпкілікті шешілді. 2000 жылға дейін құбыр желісінің екі мүмкін жол қарастырылған болатын: Монғолия арқылы, не оған соқпай. Ресейлік компаниялар үшін экономикалық жағынан тиімдірек жол – ол Монғолия арқылы Пекинге, ҚХР ҚҰМК үшін – Монғолияны айнала өтіп, мұнайды Ангарскіден Харбинге, Дацин кен орнына дейін, әрі қарай дайын мұнай құбырлар бойымен Далянь, Циндао және де өзге порттарға тасымалдау. Құбыр желісінің ұзақтығы 2437 км болып бекітілді және оның бағасы – шамамен 1,7 млрд. Доллар. Михаил Касьянов пен Цзян Цземиннің «Дациндік» келісім-шарттың қол қойылуы салтанатына қатысуы ресейлік басшылықтың қытайлық бағытты қолдайтындығын көрсетеді. Сонымен қоса, бағаның формуласы да белгіленіп қойылды. Осы бойынша қытайлық

тарап ресейлік мұнайды «әлемдік қоспа бағасы минус дискаунт» сызбасы бойынша сатып алады, яғни, жерорталық бағадан қытай нарығында «қара алтын» бағасы бестен бір бөлігіне қымбатырақ болады, бұл, әрине, Ресей үшін тиімді. Шекараға дейін құрылыспен «Транснефть» айналысса, кейіннен ол бұл құбырды эксплуатациялайды. Осы жол бойынша мұнай айдауға шамамен қойылатын тариф тоннасына 30 млн. доллар, ал Оманнан ҚХР-ға мұнай тасымалдау тоннасына 10 млн. доллар. Соншалықты кеудемсоқтық жобаны жүзеге асыруға ЮКОС-тың анығында да бүкіл мүмкіндіктері бар. «ЮКОС» ААҚ Ресейдегі үлкендігі бойынша екінші мұнай өндіруші компания болып келді, 2003 жылы «Сибнефтьпен» қосылғаннан кейін әлемдегі ең ірі мұнай компанияларының біріне айналды: мұнар шикізатының қоры 18400млн. баррельді құрайды (252,54 млн. тонна мұнай). ЮКОС-қа Томск облысындағы ең шығыс кен орындары тиесілі және де Шығыс Сібірдің Юрубчен-Тахомск аймағында барлауға лицензия тиесілі (Краснояр өңірі және өндірілетін қордың көлемі 9000-1100 млн. тонна болатын – Шығыс Сібірдегі ең ірі әлі игерілмеген мұнай және газ кен орны – Эвенкия). Құбырдың жіктемесінің көлемін РФ Энергетика министрлігі және ҚХР Мемлекеттік жоспары үйлестіреді [10].

2002 жылы тамызда Ресейдің сол кездегі премьер-министрі М.Касьянов және қытайлық премьер Чжу Жунци бірлескен коммюникеге қол қойды. Құжатта келісуші тараптардың мұнай құбырының жобасын жүзеге асыруға қолайлы жағдай жасайтыны, мақұлдануынан кейін жобаны алдын-ала жобалау сатысына ауыстыру үшін жобаның мемлекеттік сараптамасын жүргізетіндігі аталды. М. Касьянов мұнай құбырының құрылысы жөніндегі келісім-шарт «тарихи дәрежедегі жоба» болуы мүмкін деп мәлімдеді [11]. Сонымен қатар құжатта тараптардың газ өндірісі саласында қытай-ресей ынтымақтастығының дамуы үшін стратегиялық маңызы бар «Батыс-Шығыс» газ құбыр желісі жобасын жүзеге асыруда екі ел компанияларына жан-жақты қолдау көрсететіндігі аталады. Келісім ресейлік мұнай экспортының жаңа бағытын құру және ҚХР мұнай импортын әртараптандыру бойынша Қытай және Ресей мұнай компанияларының арасындағы ынтымақтастықты сапалы жаңа деңгейге шығарады.

2002 жылдың 2 желтоқсанында сол кездегі Ресей Президенті Владимир Путиннің Қытай астанасына сапары барысында мұнай құбырының құрылысы жөніндегі келісімге қол қойылды. Жобаның жүзеге асуы ұзақ жылдар бойы баяулап қалуына себеп болған кейбір жағдайларды атап кеткен жөн: 2002 жылы желтоқсанда Ресей Федерациясының Табиғи ресурстар министрлігінің Мемлекеттік экологиялық сараптау департаментінің жетекшісі Қытай-Ресей құбыр желісінің құрылысы жөніндегі РФ «ЮКОС» және «Транснефть» жобалары Сібірдің ерекше қорғалатын территорияларында құрылыс жүргізілуі болжамдалынатына байланысты 2002 жылы 4 желтоқсанда жетілдіруге қайтарылатынын мәлімдеді [12].

РФ «ЮКОС» ұсынған үш бағыттың екеуі Бурятиядағы мәртебесі

федералды заңмен қорғалатын ұлттық Тункинский саябақты кесіп өтеді, ал «шығыстық» деп аталатын үшіншісі Байкалдан не бары 20 км қашықтықта өтеді, байкалдық су жинау алабының территориясы шегінде, егер құбыр желісінде апат болып қалған жағдайда, мұнай көлге не бары 30 минут ішінде жетіп алуы мүмкін. Егер құбыр желісі Тункиндік парк арқылы салынатын болса, онда оның бөлігі федералды заңның қол астынынан шығарылып, «транспорт жері» категориясына көшуі керек. Дәл осы қоғамдық ұйымдардың белсенді наразылығын көрсетеді. «Байкал бойынша Бурят аймақтық бірлестігі» саябақ арқылы бағытпен қатар, «ЮКОС-тың» Байкалды солтүстіктен орап өтетін «нөлдік» нұсқаны қарастыруына қол жеткізуге ниетті. Егер де экологтар өздерінің айтқан мақсаттарына жететін болса, онда құбыр желісінің құрылысы минимум 50%-ға қымбат болады. Экологтардың құбыр желісінің құрылысына қарсы екендігі мәлім, алайда бақылаушылардан ешкім оны маңызды мәселе деп есептемеді.

2002 жылдың соңынан бастап көптеген ресейлік сараптамашылар тек Қытайға құбыр желісінің құрылыс жобасы Ресейдің стратегиялық мүдделеріне тиімді емес деп пайымдай бастады. Ресейлік мұнай компаниялары мен агенстволарының өкілдерінің айтқан көзқарастарын сараптай отырып, бұл мәселе бойынша жалғыз ұстанымды құруға болады. Қытайдың ішіне мұнай құбырының құрылысы өзге елдерге мұнайды экспорттауға Ресейге мүмкіндік бермейді, осылайша, РФ бір ғана елге байланып, Қытай дара сатып алушыға айналады. Қытай ресейлік тарапқа өзінің бағалық саясатын айтып отыратын болады. Қытайдағы тұтынушылардың шектеулі санына дейінгі мұнай және газ магистральдар және автожолдар кіретін энергетикалық дәліздің төсемі бағытының тарылуы ресейлік территориялардың мүдделерін ескермеуге әкеледі. Қазіргі кездің өзінде Иркутск, Якутия және Қиыр Шығыстағы газ тұтынудың ішкі нарығының кеңеюі мәселесі ұмытылуда, не тіптен талқыланбауда. Сарапшылардың ойынша, бұл мәселенің шешімі тұтынушыларды әртараптандыру және Жапония мен Оңтүстік Кореяның келіссөздеріне тарту болып табылады. Бұны, әрине, электроэнергияны, газды, мұнай және мұнай өнімдерін жекелей тасымалдауды қарастырмастан, қытайлық нарыққа қатысты бір энергетикалық саясат жүргізе отырып, кешенді түрде жасау керек. Находкаға (жапондық бағыт) құбыр желісін мемлекеттік құрылымдар жеке капиталды тарту арқылы қаржыландыра алуы мүмкін, ал Қытайда тек жеке құрылымдар ғана қаржыландырады.

2003 жылдың басынан бастап, Ресейдің үкіметтік жиналыстарында құбыр желісінің «екі еселенуі», яғни Дацинге (Қытай) бұру арқылы Ангарск – Перевозная айлағы (Находка маңындағы) құбыр желісінің құрылысы мәселесі талқылана бастады [13].

Сол жерлердегі Ресей мұнайының екі мұнай құбырына жетпеуі ең басты мәселе болды. Барланған мұнай қоры жылына 30 млн. тоннаға жетеді. Батыс Сібірдегі Сургут ауданынан құбырды Қиыр Шығысқа созу –

бұл экономикалық ессіздік және де 2015 жылға дейін жаңа кен орындарды іске қосу жоспарлары да мүмкін емес.

2-кесте. Ангарск-Находка және Ангарск – Дацин мұнай құбырлары жөнінде мәлімет

Ангарск-Находка		Ангарск – Дацин	
Ұзындығы	4000 км	Ұзындығы	2400 км
Құны	5,8 млрд. Доллар	Құны	2,9 млрд. Доллар
Қуаты	жылына 50 млн. тонна мұнай	Қуаты	жылына 40 млн. тонна мұнай

Дереккөз: Бовт Г., Игнатова М. Раздвоение сознания. Россия решает, как строить нефтепровод на Восток //Известия. -14.03.2003. - 5б.

Көрсетілген кесте бойынша, Находкаға құбыр желісі қымбатқа түсіп тұр, бірақ Ресей жапондықтарға дәл сол қиыр шығыстық порттан Қытай мен Оңтүстік Корея арқылы өз мұнайын транзиттік жолмен емес, тікелей шығара алады, бұл ресейлік тарапқа жылына 250-300 млн. долларға шығады.

Қытай-Ресей мұнай ынтымақтастығында Қытайдың Ресей территориясындағы мұнай кен орындарының барлауына қатысуға деген ықыласы маңызды болып тұрғанын бөліп көрсеткен жөн. Шығыс Сібірден мұнай мен газ тасымалдаудан басқа, Қытай Приморьедағы мұнай-газ кен орындарын барлау мен игеруді тездетуге ниеттеніп отыр, теңіздік және оңтүстік Қытай порттары арқылы Сібірдің мұнай өнімдерін танкерлермен тасығанша, жақын аудандардан отын тасыған арзан болады деп сенеді. 2001 жылдың қыркүйегі аяғында Қытай мен Ресей алғаш рет Шығыс Сібірдегі мұнай ресурстарын бірігіп барлау және дамытуға келісті. Қытай тарапы құрал-жабдықтар жеткізуге және 10 млрд. доллар сомасындағы Иркутск облысындағы мұнай барлаудың бірлескен жобасын қаржыландыруға міндеттелді. Қытайлық мұнайшылар жұмыс жасауға ниеттенген кен орындары қытай-ресей шекарасынан 1000 км. қашықтықта орналасқан. 2002 жылы наурызда Қытайлық мұнай компаниясының өкілдері Иркутск облысының әкімшілігімен олардың компанияларының Иркутск облысының солтүстігіндегі кіші мұнай кен орындарын дайындауға қатысу мүмкіндігін қайта талқылады. 2002 жылдың 29 сәуірінде Приморский өлкесінің әкімшілігі және «Дациннефть» қытай мұнай компаниясы – мемлекеттік PetroChina компаниясының туынды кәсіпкерлігі шекара маңы территорияларында мұнай және газ қорын бірлесіп барлау жөнінде келісімге қол қойды [14]. Қытайлық мұнайшылар және ресейлік мамандар көп уақыт ішінде шекара маңы территорияларында мұнай мен газдың бар-жоғын зерттеу бойынша ақпарат алмасып жүрді. Бірақ РФ Үкіметінің қаулысына сәйкес бұл шикізат қоры жөнінде мәліметтер мемлекеттік құпияны құрайды. Ресейлік геологтардың айтуынша, шекара маңы аймағы қытайлық тараптан гөрі ресейлік тараппен жақсы зерттелген. Синьхуа мемлекеттік газетте

жазылғандай, «Дацинмұнай» Қытай компаниясы геологтарының мәліметтері бойынша, Сібірдегі мұнай қоры 11,5 млрд. тоннаға бағаланады. Приморье шекара маңы аудандарында және Хэйлунцзян және Цилинь провинцияларында шекараның екі жағынан да 200 км.-ге созылатын бірлескен геологиялық ізденістер жүргізіледі. Өлке әкімшілігінің табиғи ресурстары комитетінің ақпараты бойынша, қытайлық және ресейлік геологтар мұнайды әрқайсысы өзінің жерінде іздейді, бірақ болашақта бірігіп жұмыс жасауы мүмкін. Дациндік кен орны 40 жылдан астам уақыт пайдаланылады, өндірістің өсуі отынның жаңа қайнар көздерін іздеуге итермелейді. Ізденіс үшін негізгі орындарға Ханка көлінің және Раздольная өзені бассейнінің ауданы айналады. Қытайдағы ірі мұнай өнімдерін өндіретін «Юйтянь» компаниясының мамандарының болжауынша, мұнда бұрыннан жеткілікті мұнай және газ қорлары бар. Жоғарыда айтылғаннан мынадай қорытындыға келуге болады: өндірістік мәні жоқ кен орындарын іздеуге қаражат шашу тиімсіз болғандықтан, әрине, Приморье шекара маңы аймағында шынымен де он шақты миллион тонна мұнай қоры бар екені анық. Сахалиндік және Иркутск облыстарындағы осы сияқты бірлескен жобалардың тәжірибесі бар қытайлықтар Ресейдегі барлауды тезірек бастауға шақырды [15].

2002 жылы желтоқсанда ҚХР ҚҰМК «Славнефть» ААҚ-ның 74,95% акцияларын сатып алу тендеріне қатысуға құштарлығын жария етті, бұл ресейлік мұнай компанияларының арасында байбалам туғызды:

Біріншіден, бұл мәселенің қаржыландыру жағы. Қытайлық компаниялар өздерінің қорларының баррелі үшін 2,5 \$ есебінен қорлық биржада баға белгілуде, ал ресейліктер – баррель үшін 1,4 \$, бұл қытайлықтардың ресейлік компанияларға қарағанда, «Славмұнайға» 80%-ға көп ұсына алатындығын білдіреді [16]. 2001 жылғы оның сату көлемі 41 млрд. долларды құрады. «Атон» сараптамалық мәліметтері бойынша, компанияның таза табысы 2002 жылы желтоқсанда 5,5 млрд. долларды құрады [17].

Екіншіден, Қытай компаниясының қатысуы «Славнефть» бағасын кем дегенде 3 млрд. долларға көтеруі мүмкін еді, ал министрлер кабинеті сол кезде бұны 1,7 млрд. долларға сатамыз деп есептеген [16].

Үшіншіден, «Славнефтьті» сатып алған жағдайда, қытайлық компания Якутияның оңтүстігіндегі «Талакан» ірі кен орын қол астына алғысы келеді.

Төртіншіден, егер ҚХР ҚҰМК аукционда жеңсе, РФ ішіндегі мұнай өңдеуші зауыттардың қуаттылығы жіктеуге мүдделі болмай, Қытайға өңделмеген мұнайды экспорттауға ұмтылады. Оған Қытайдың өзінде мұнайдан алынатын бензин және өзге мұнай өнімдерін шығару тиімдірек болар еді. «Славнефтьке» тиесілі барлық бензоколонкалар және мұнай қайта өңдеу зауыттарын қытайлықтардың сатып жіберуі ықтимал.

Шығыс Сібірде орналасқан үлкен мұнай қорына есептелінетін келешек Ресейден Қытайға мұнай құбырының жобасына байланысты ҚХР ҚҰМК да, «Славнефть» те мүдделі болды. «Славнефтьтің» бұл аймақта 400

млн. тонна болатын мұнай қоры бар лицензиялы жер учаскесі бар [15].

Аукцион нәтижесі дегенмен Қытайға пайда әкелмеді. Қазіргі кездегі бір елдің екінші елге мемлекеттік мұнай компаниясын сату үлгісінің жоқтығы мұның түсіндірмесі болып келеді. Мемлекетте экономикалық қатынастар қаншалықты нарықтық болып келетініне қарамастан, кез келген мемлекет үшін мұнай стратегиялық ресурс болып келеді. Мемлекеттік мұнай компаниясын сатудың жалғыз үлгісі ол Аргентиналық YPF-ді сатуы болып келеді, елді таныстыратын, Аргентинамен экономикалық, тарихи және мәдени байланыстары бар компания испандық Repsol-ға сатылған болатын. Қиыр Шығыста қытайлық ықпалдың кеңеюінен мазасызданған Ресей Қытайға ҚҰМК арқылы сол аймақтың бай ресурстарына ашық қол жеткізуге мүмкіндік бермеді, өйткені бұл РФ-ның қауіпсіздік жүйесіне қауіп төндіруі мүмкін еді.

Осылайша, Қытай Ресейдің көмегімен батыстық мемлекеттермен бақыландыратын энергия нарығын қорда сақтауында сәттілікке жетуі мүмкін. Ресейлік нарық қытайлық экономиканың өсуінің экстенсивті құраушысын қолдау үшін маңызды болып келеді. Бастапқыда Қытай құбыр желісіне қатысты уағдаластықты жүзеге асыруды баяулатты, оның мақсаты – Ресейден энергоресурстардың оның бәсекелестеріне – Жапония мен АТА елдерінің тез дамып бара жатқан нарықтарына кетуіне жол бермеу. Бүгінде Ресей сондай әрекеттер жасауда. Ресей бір уақытта Жапониямен және Қытаймен келіссөздерді қатар жүргізеді, осылайша, екі ел мүдделері қиылысады, бұл оған тиімдірек шарт пен ұсыныстарды табуға мүмкіндік береді. Ресейлік тарап бәрібір үлкен артықшылықты Қытайға беретін сияқты және Ангарск-Дацин мұнай құбырының жобасы жақын болашақта жүзеге асырылады.

Қытай мен Ресей – жаһандану жағдайында екі елге де тән ұқсас мәселелерді шешіп отырған екі ірі держава, стратегиялық серіктестер, сонымен қатар экономикалық өсудің түрлі шектеулері алдында тұрған жақын көрші-мемлекеттер. XX ғасырдың соңғы он жылдығында екіжақты қарым-қатынастың үкіметаралық және мемлекетаралық деңгейдегі 400-дей келісім-шарттан тұратын дамыған келісілген құқықтық базасы құрылды. Екі елдің географиялық жақындығы, экономикаларының бірін-бірі толықтыруы, ортақ шекара мен ортақ мүдде барлық саладағы, әсіресе, ҚХР да, Ресей де дамытуға мүдделі болып отырған энергетикалық саладағы ынтымақтастықты жандандыру мен нығайтуға ықпалын тигізіп қана қоймай, сонымен қатар екі ел экономикасы мен халқының әл-ауқатын жақсартуға жол ашады.

Қытай мен Ресей арасындағы энергетикалық ынтымақтастықтың перспективті бағыттары келесідей салаларды қамтиды: ресейлік энергетикалық ресурстарды Қытайға ұзақ мерзім көлемінде жеткізу; мұнай және газ құбырларын салу; электр энергиясы саудасы және атом энергетикасын бейбіт түрде қолдану саласындағы ынтымақтастық. Осы бағыттар бойынша екі ел арасындағы энергетикалық ынтымақтастық XX ғасырдың соңғы онжылдығында бірқатар нәтижелерге қол жеткізді.

Ресей мен Қытай арасындағы энергетикалық ынтымақтастық болашақта қазіргі таңдағы бар ынтымақтастық деңгейімен салыстырғанда, одан әрі тереңдей түспек. Қытайдың жыл өткен сайын энергетикалық ресурстарға деген сұранысы өсіп жатқандықтан, Ресейдің осы қажеттілікті қамтамасыз ете алатын жағдайы жеткілікті. Сондықтан да екі ел арасындағы энергетикалық ынтымақтастық өзара тиімді, әрі бірін-бірі толықтырып отыратын ынтымақтастық болып табылады.

Жалпы ХХ ғасырдың соңғы он жылдығында ҚХР мен РФ екі ел арасындағы энергетикалық ынтымақтастық енді ғана жандана түсуге бет алған болатын. ҚХР мен РФ-ның мұнай және газ саласындағы ірі компаниялардың жоғарыда аталған бірнеше маңызды келісімдерге қол қоюы, бірнеше кездесулердің ұйымдастырылуы екі елдің аталмыш саладағы ынтымақтастық мәселесіне бей-жай қарамайтындығын көрсетеді. Алайда бұл кезеңде энергетикалық саладағы қарым-қатынас жоғарғы деңгейде болмады, тек ХХІ ғасырдың басында ғана энергетикалық ынтымақтастық жаңа кезеңге өтіп, маңыздылығын арттыра түсті, екі тараптан да бірнеше сәтті қадамдар жасалып, біршама жетістіктерге қол жеткізілді.

1. Миронов Н. В. «Международная энергетическая безопасность» // <http://www.rusenergy.com/newssystem>
2. Кокошин А.А.: Международная энергетическая безопасность. // М.: Издательство «Европа», 2006.
3. Сергеева О. Натиск на восток // http://asiaracific.narod.ru/countries/apr/natisk_na_vostok1.htm.
4. Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. // Минэнергопром России
5. Энергетическая стратегия России на период до 2030 года, // Минэнергопром России
6. Хань Лихуа: Место России в энергетической стратегии Китая и китайско-российское энергетическое сотрудничество. // Цзинцзи Яньцзю Цанькао (Экономические исследования и пособия). №30, 2006
7. Россия-Китай. Сб. научн. ст. Хабаровского педагогического университета. Хабаровск. 2000. С. 77.
8. Ю. Галенович. Россия и Китай в ХХ веке: граница. - Москва, 2001
9. В. Михеев Россия и Китай: Новый этап отношений // www.carnegie.ru
10. Девятов А. Энергетическое сотрудничество РФ и КНР. Слова сказаны. Будут ли дела? // Блог-книга "Осьминог". – 2009.
11. А. Писарев. Два берега Китая и Интересы России. М.: 2005.
12. Блинков В. Нефть и газ из одних рук. // Независимая газета 22 ноября 2005.
13. Хоупс П., Уэйлен Д. Китай и Россия намерены подписать соглашение о строительстве нефтепровода // <http://www.enwl.net.ru/index.php>
14. Лю Цянь. Развитие энергетического сотрудничества России и Китая в ХХІ веке – Роль государства в развитии экономики зарубежных стран // Сборник научных работ / Под ред. Касаткиной Е.А., Градобоева К.В. М.: МАКС Пресс, 2009, стр. 147-164 – 1,2 п.л.
15. Кротов К. Китайская разведка в Приморье. Соседи из Поднебесной всерьез хотят добывать у нас нефть, которая нам самим не очень нужна // <http://>

asiatimes.narod.ru/story2002/0096/01.htm

16.Перродон А. История крупных открытий нефти и газа. - М.,1994.

17.Петров-Уральцев В. Нефть - царица мира. - М.-Л.,1925.